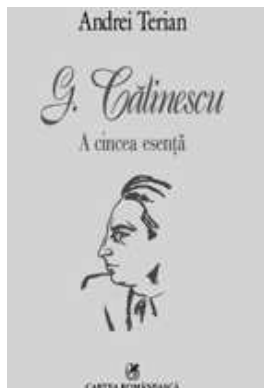

Cartea lui Andrei Terian despre G.Călinescu este alături de *Viața unui om singur* de Adrian Marino cea mai discutată carte a anului. Și aceasta nu doar datorită tinereții criticului (n.în 1979) și nici a proporțiilor impresionante pe care le are volumul (759 de pagini), ci, mai ales, a erudiției și metodei critice practicate de autor, care dovedesc temeinicie, comprehensiune și competență sigură în materie. Pentru întâia dată critica lui G.Călinescu este supusă unui examen radiografic complet, cu obiectivitatea rece și lucidă a diagnosticianului lipsit de orice subiectivitate și parti-priuri., călăuzit doar de propria sa intuiție și de o documentație vastă pe care a încercat s-o epuizeze, documentație care presupune nu numai lectura sistematică a textelor călinesciene, dar și refacerea elementelor constitutive ale formației sale, reconstituirea etapelor biografice și spirituale ale activității critice și, mai cu seamă, încercarea de punere în evidență a unui sistem critic călinescian. Principala calitate a studiului întreprins de Andrei Terian constă în noutatea demersului său interpretativ care nu seamănă cu niciunul de până acum, nici ca intenție, nici ca finalitate. În timp ce vechii hermeneuți au căutat să acrediteze imaginea unui critic de geniu, rezultat al unor impulsii impresionistice imprevizibile, pentru Andrei Terian e limpede că ne aflăm în fața unei structuri polivalente de aleasă înzestrare, care n-a ocolit și nici n-a neglijat sistemele filosofice și de idei de dinaintea sa, pe care le-a asimilat și le-a interpretat grație unei grile de lectură extrem de originale, peste care a suprapus arsenalul critic și ideatic al unei estetici rezultate din cunoașterea în profunzime a tuturor metodelor și concepțiilor în materie, practicate de cei mai de seamă autori de istorii literare, critici de interpretare și de doctrină de până la el. În ciuda aparenței unui ins care inventează și reformulează totul, G.Călinescu își întemeiază demersul pe o seamă de „principii de estetică” și pe o „sistematică e genurilor literare” bine consolidate,

Sistemul Călinescu

Mircea Popa

urmărind în esență să pună în evidență „absolutul sensibil” al ficționalității literare, pus în evidență printr-o receptare și valorizare adecvată, născută din lupta dintre subiectivitate și obiectivitate, din comprehensiune și pluralitatea lecturilor. Spiritul critic funcționează la autorul nostru în cel mai înalt grad, apropiindu-și zone de subiectivitate necercetate până acum, dezghiocând ideile până la miezul lor cel mai ascuns, căutând aderențele și sensibilitățile călinesciene cu o dorință irepresibilă de a nu risipi nimic, de a stoarce esențele până la ultima lor picătură. G.Călinescu ne este restituit astfel în toată plenitudinea sa ideatică și de risipire revuistică, băntuit de inspirații și frenezii expresive și metaforice șocante, călăuzit de gustul sigur al celui trecut prin cultură, condus în permanență de un vizionarism subiacent.

Andrei Terian se dovedește în fiecare frază și pagină a sa un spirit metodic extrem de organizat, spirit dissociativ și minuțios până la epuizare, a cărui principală calitate este aceea de a despica firul în patru și a nu lăsa nicio afirmație fără acoperire. Tendința lui nemărturisită este de a împinge cercetarea călinesciană până la ultimele ei consecințe, în așa fel încât toate

punctele nevralgice ale personalității călinesciene să fie definitiv elucidate. Tabloul critic este proiectat pe vastul ecran al mișcărilor de idei din plan european și național, impresionant atât ca monumentalitate, cât și ca aprehendare a detaliului. Liniile arhitectonice ale construcției sale sunt atent elaborate și au drept țel luminarea cât mai exactă a perspectivismului critic călinescian, în toate fazele mai importante ale preocupărilor sale, de la faza impresionismului de tinerețe, la biografismul seducător din monografiile dedicate lui Eminescu și Creangă, și de aici la impresionanta construcție a *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent*, în care prtoiectul etnocentric își primește definitivă lui ilustrare. Concepția organicității creatoare, aspirația spre clasicitate și specific național are în vedere ilustrarea unei tendințe naționale puternic reliefată în creația scriitorilor noștri, tendință în funcție de care crează ampla dioramă a luptei dintre fondul autohton și formele venite din afară.

Cartea a fost concepută inițial drept teză de doctorat cu titlul *G. Călinescu – teorie și metodă în critica și istoria literară*, din care cauză autorul se ocupă mai puțin de activitatea practică de critic și istoric literar a lui G.Călinescu și mai cu seamă de spectacolul ideilor literare pe care acesta îl desfășoară. Principiul hegelian teză-antiteză-sinteză capătă aici o dezvoltare coerentă și eficientă, în care nimic nu e lăsat la întâmplare, ci totul converge spre acreditarea unei efigii credibile și incitante, care îl propulsează, alături de E. Lovinescu, în prim planul vieții literare românești timp de mai bine de o jumătate de secol. Efectul final e unul impresionant. Strategiile de lectură nu omit trimiterile la cărțile anterioare care s-au ocupat de estetica și critica lui G. Călinescu, dar totul este revăzut și reanalizat cu ochi critic treaz, scopul autorului fiind acela de a transcede simpla jocularitate aperceptivă spre afirmarea sistemică și metodologică a unui fond de idei bine articulat și organizat. Andrei Terian nu ignoră nici modulațiile vocii

călinesciene în funcție de regimul politic diferit în care a fost sortit să se exercite profesional, respectiv în perioadele 1927-1948 și apoi 1948-1965, consemnând aparentul paradox de a fi revenit în actualitatea regimului jdanovist prin „conformismul” lui ideologic, scoțând la suprafață scrieri mai puțin personale.

Demersul lui Andrei Terian merge de la *Principiile de estetică* spre sistematica genurilor, în care intră discutarea ideilor sale cu privire la poezie, proză, biografie și teatru, care nu fac decât să pregătească terenul pentru magistrala desfășurare de „romant etnocentric” din *Istoria literaturii române*, sinteză epică și lectură pansemantică, valorificând toate punctele tari ale artei epice călinesciene, cum ar fi biografismul, arta portretului și metoda narativă. *Istoria* sa dovedește în fond că avem o literatură bogată și viabilă, cu scriitori demni de interes, puși în evidență prin așezarea lor într-un context european favorabil. *Istoria* ar marca părăsirea determinismului în favoarea autocreației și opțiunea exclusivă pentru realism și clasicism, dar și pentru moderarea lirismului și sporierea obiectivității, în care semnalaarea influențelor se face nu ca fenomen de import, ci de continuitate. El practică aici o adevărată metodă de modernizare a scriitorilor noștri, prin „lectura inversă”, care permite perpetuarea „infrastructurii metaistorice”. „Suntem niște autohtoni cu o impresiune veche”, subliniază mereu criticul, de unde rezultă în literatura noastră regresivitatea obstinată spre sat a scriitorului nostru, scriitor provenit din tagma boierească, din lumea rurală sau din cea balcanică. Acest fapt determină și stratificarea celor trei mentalități scriitoricești, tendința *Istoriei* sale literare fiind aceea de a-i „ardeleniza” și de a-i autohtoniza pe alogeni, sporind astfel componenta etnicist-națională a fundamentului literar general. *Istoria* călinesciană rămâne în ansablul ei un monument de ingeniozitate critică, de intuiții geniale și de caracterizări memorabile, dar și o pledoarie

pentru diversitatea geniului românesc.

Un interesant capitol dedică autorul perioadei proletcultiste a literaturii noastre, când magistrul a trebuit să-și conducă cu mare grijă ambarcațiunea ideatică într-o zonă extrem de periculoasă și amenințată de primejdii la fiecare pas. Folosindu-se în chip plener de capacitatea sa histrionică, Călinescu a adoptat aici discursul dublu, conformist și estetic deopotrivă, din care micile sale fronde, aluziile străvezii sau numai mimate pot fi descoperite la fiecare pas. Fără a recurge neaparat la o facondă pro-domo, Andrei Terian observă prezența unei subversități involuntare în multe din textele călinesciene, încercând să ocolească, pe cât posibil dogmatismul manifest, o complicitate vinovată rămânând totuși evidentă. Sunt identificate și un număr de patru contradicții esențiale pe care Călinescu a încercat să le elucideze, cum ar fi raportul dintre universalitatea și contingenta artei, raportul dintre subiectiv și obiectiv în cunoaștere, dintre autonomia și heteronomia faptului artistic și dintre unitatea și multiplicitatea fenomenului literar.

Ultimul capitol al lucrării este închinat posterității critice călinesciene, adică lui Călinescu în timp și spațiu. Aici, autorul întreprinde o remarcabilă așezare a esteticii călinesciene într-un orizont european de mare erudiție, încercând o identificare cât mai riguroasă a filiațiilor externe ale acesteia. Aflăm astfel ce datorează Călinescu școlii de critică și istorie literară italiană, franceză și germană, în ce sectoare ale gândirii sale estetice poate fi asociat unor nume ilustre a căror operă a frecventat-o, de la de Santis, Croce, Gentile, Sainte-Beuve, Taine, F. Brunetière, la Lanson și Thibaudet și de aici la principalii filosofi germani, spanioli sau de alte origini, autorul *Principiilor de estetică* dispunând de o solidă cultură literară și de un interes permanent pentru înnoirea echipamentului său teoretic. Ca un contrafort solid la mai vechea carte lovinesciană dedicată lui Titu Maiorescu și posterității sale

critice, Andrei Terian produce o frumoasă pagină critică privind raporturile călinesciene cu tradiția critică autohtonă, de la Maiorescu, la Dragomirescu, Ibrăileanu, Iorga, Lovinescu și alți confrăți din epocă, extinzându-și investigația și asupra criticii românești postbelice, respectiv a discipolilor și detractorilor lui. Avem de-a face în esență cu utile și binevenite sinteze de gândire critică europeană și autohtonă, cu bogate și informate date privitoare la similitudinile sau diferențele ce pot fi invocate. Nu sunt neglijate nici atitudinile asistenților lui Adrian Marino și Al. Piru, evoluând divergent, cel dintâi printr-o detașare tot mai vizibilă de impresionismul călinescian, cel de al doilea printr-un mimetism care cade uneori în ridicol. Moștenirea călinesciană, arată autorul, este compromisă în primele decenii după moartea sa din pricina a trei moduri de reducere neinspirate: cea dintâi privește trivializarea sa jurnalistică, cea de a doua mimetismul caricatural de tip Piru și cea de a treia manipularea ideologică a protocroniștilor. Cearța dintre călinescieni și anticălinescieni a reușit să repună în bună parte în drepturile sale moștenirea călinesciană și să o reazeze pe aliniamentele ei de valabilitate.

Pentru îndeplinirea condițiilor formale și esențiale (calitative) ale fenomenului artistic, Andrei Terian are în vedere atât perspectiva istorică, cât și cea comparativă, arătând că judecata critică călinesciană e întotdeauna demnă de luat în seamă chiar și atunci când este eminent subiectivă. Elementul ei prim este expresivitatea, fervoarea ideilor, logica argumentării, spectacolul insolit al inteligenței. Poate că în modul în care știe să-și construiască, prin talent, cultură și inteligență critică spectacolul personalității să găsim exprimată și cea de „a cincea esență” pe care o posedă orice critic de geniu, dar pe care Andrei Terian n-o numește la finalul impresionantului său demers, dar pe care rămâne s-o caute în continuare. Cea de a cincea esență îi este cu certitudine consubstanțială.